

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ФУНКЦІЙ ЕМОЦІЙНО-ЕКСПРЕСИВНИХ ЧАСТОК НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ПРИ ПЕРЕКЛАДІ

На прикладі частки німецької мови *also* показано способи відтворення в українському перекладі функцій периферійних емоційно-експресивних часток, які зберігають семантичні зв'язки з своїми омонімами в інших частинах мови і в двомовних словниках представлені відповідниками цих омонімів.

Ключові слова: периферійні емоційно-експресивні частки, омонім, лексичний відповідник, експлікація.

Периферійними емоційно-експресивними частками (далі: ЕЕЧ) або частками у широкому розумінні ми називаємо, слідом за Е.Гентшель та Г.Вайдтом [3: 280], слова *also, nun, eigentlich, immerhin, jedenfalls, schließlich, überhaupt* вжиті у певних комунікативних типах висловлювань. За класичним визначенням відомого дослідника Г. Вайдта ЕЕЧ – це «незмінювані короткі слівця, які служать для позначення ставлення мовця до свого висловлювання, не можуть бути відповіддю на питання чи самостійно займати в реченні перше місце, стосуються речення в цілому, інтегровані в нього; в іншій синтаксичній позиції або інакше акцентоване таке слово має ще одне чи кілька інших значень і може належати до інших функціональних класів слів» [4: 68]. Однак, периферійні ЕЕЧ, як бачимо, відрізняються від описаних вище класичних ядерних часток (типу *denn, nur, bloß*), бо складаються більше, ніж з одного складу. Як показують дослідження, ці частки можуть стояти на початку речення, в тому числі відокремлені комою. Вони не зовсім втратили семантичні зв'язки з омонімами в інших частинах мови, від яких вони власне і походять. Так, ненаголошена ЕЕЧ *also* („*Das also ist es*“) походить від однойменного прислівника, який завжди наголошений („*Der Zug fährt in 5 min. ab. Also müssen wir uns beeilen*“) і має з ним спільну текстоорганізуючу функцію (зв'язує, підсумовує, піднімає обірвану думку, нитку розмови). Наявність певного лексичного значення дозволяє їй займати початкову позицію в реченні, а також не виключає використання в перекладах словникових відповідників омоніма.

Відомо, що дослідження емоційно-експресивних часток німецької мови, починаючи з 60-их років ХХ ст., були в основному контрастивно-спрямованими (Кривоносов 1963, 1977; Licen / Dahl 1981; Reiter 1981, 1983; Baunebjerg 1981, 1983; Rathmayr 1982, 1984, 1985; Zybatow 1990; Prüfer 1995; Melian 1997; Schwann 1999; Vural 2000 та ін.). Це пояснювалося в першу чергу потребами нової комунікативної методики викладання німецької мови як іноземної з її посиленою увагою до усного мовлення, а з іншого боку – необхідністю пояснення в двомовних словниках значення цих, на перший погляд, майже невидимих в потоці мовлення слів (*aber, also, denn, doch, eben, ja, mal, noch* тощо), які здатні надавати висловлюванню різноманітних конотативних відтінків в найбільш економніший спосіб. Згодом і перекладознавство зацікавилася

можливостями передачі функцій німецьких ЕЕЧ іншими мовами. Оскільки кількість та функції часток у різних мовах різна, тому знайти лексичні відповідники у формі часток не завжди вдається. З'явилися перекладознавчі дослідження ЕЕЧ в різних парах мов (Rathmayr 1989, O'Sullivan / Rösler 1989, M'etrich 1998; Карабан 2002; Кучма 2004; Колодій 2005 та ін.). Була знайдена, на перший погляд, велика кількість лексичних одиниць та виразів, різного роду перекладацьких трансформацій, за допомогою яких відтворювалися відтінки ЕЕЧ в інших мовах. Представники контрастивної лінгвістики вбачали в цьому проблему систематизації та інвентаризації відповідників в словниках. З іншого боку, факт використання різноманітних відповідників, які знаходилися на різних мовних рівнях (інтонація, наголос, порядок слів, сталий вислів, префікс чи суфікс, повтор, пор. [1: 161-163], свідчив про широкі можливості, які має в своєму розпорядженні перекладач, і заохочував його до творчого пошуку.

Наше дослідження базувалося на матеріалі стилізованих діалогів з художньої літератури та їхніх перекладах українською мовою. З метою систематизації прийомів перекладу висловлювань з ЕЕЧ *also* весь корпус прикладів (90 фрагментів тексту) було поділено на групи відповідно до комунікативного типу речення, в якому міститься ЕЕЧ. Як відомо, кожна ЕЕЧ орієнтована на якийсь конкретний тип речення: *aber* та *vielleicht* – на вигук здивування, *denn* та *nicht* – на різні типи питальних речень, а *doch* несумісна з питальним реченням.

ЕЕЧ *also* трапляється як у розповідному реченні, так і в питальному і спонукальному. Вона надає цим типам контексту різних конотативних відтінків. У розповідному реченні та в загальному питанні з порядком слів розповідного речення означає несподіваний висновок, усвідомлення, а також є сигналом про закінчення розмови / суперечки (в кінці речення); у загальному питанні підсумовує попереднє висловлювання і налаштовує на отримання позитивної відповіді; у цих же типах речень використовується для “підбирання” обірваної мовцем нитки розмови, або – після тривалої паузи – пропонує позитивне вирішення проблеми; виконує функцію спонукування в короткому реченні з імперативом.

Несподіваний висновок мовця в перекладі експлікується за допомогою загальноприйнятих у мові перекладу слів та виразів : *он воно що!* / *то ось, виходить* або *виходить, усе-таки / виходить, ось як(ий), та/так ось ...як(-а-ий) / ось у чому справа!*, сполучення часток *то це (і)*, рідше – словникових відповідників прислівника: *значить / отже*. Напр.: ... *sah sie auf das Bild, lange, viel zu lange, wie es mir schien: sie wagte nicht, die Seite aufzunehmen. Das also ist es: jetzt weiß ich Bescheid.* (5: 384) – *Гілька довго, надто довго, як мені здалося, дивилась ... на картинку – взяти її в руки вона не наважилась.*

- **Он воно що !** *Тепер я розумію.* (345)

Там, де *also* підсилює (повторно) висловлювання або, підсумовуючи сказане, передбачає ствердну відповідь, в перекладі теж знаходимо подібні вставні слова та речення: (*aga/то*) *отже*; ну, ...*звичайно; виходить, значить, кажеш*, сполучення часток *то це і* :

“...*Inmerfort weg von hier, nur so kann ich mein Ziel erreichen.*“

„*Du kennst also dein Ziel?*“ – *fragte er.* (4: 103)

...*Будь-що геть звідси, щойно так я досягну своєї мети.*

– **Отже**, ти знаєш свою мету? – запитав він. (11)

Якщо мовець сигналізує з *also* про закінчення розмови, то у перекладі це оформляється за допомогою часток та їхніх сполучень (*отже, й/і, то, от...і, ну, (а)...*). Напр.: *Max sagte also: hol sie mal vom Zug ab, sonst suchen sie lange...* (6: 136) – **От** Макс і сказав: *підй і приведи їх з вокзалу, а то це шукатимуть півдня...* (135)

Коли мовець “підбирає” обірвану нитку розмови, повертається до раніше висловленого, це передається за допомогою сполучень часток зі словами інших класів (*хай навіть / (ну)то? / ж усе-таки, отже, отож, там, то* + питальне. слово + *же*) або й цілого вставного речення, як напр.:

Er sagte: „Wohin wollen Sie denn flüchten? Die ganze Bretagne ist besetzt. Also wie und wohin?“ (2: 285)

Комедант сказав: “Куди ж ви тікатимете? Всю Бретань зайнято. **Я вас питаю**: як і куди?” (133)

Сигнал про позитивне вирішення питання, про зміну в аргументації після тривалої паузи, передається такими ЕЕЧ та їхніми сполученнями: *ну, (а); отже; (ну) що ж* : „*Ich werde ihm vorschlagen, dir künftig vier Franc in der Woche geben*“. – „*Nein*“, *sagte die Amme*.“ – „**Also** gut“: *fünf!*“ (7: 13)

...я запропоную йому платити тобі надалі по 4 франки на тиждень.

– Ні, – заперечила годувальниця. – **Ну** добре, п'ять! (6)

При перекладі спонукальних речень вживаються схожі відповідники: *ану, отже, ну, (то)же; ну, одним словом*, а також парафрази:

„*Aha*“, *sagte Baldini. Also pass auf, Jean-Baptiste Grenouille! Ich habe es mir überlegt...*“ (7: 100)

Ага, – сказав Бальдіні. – **Отже**, слухай, Жане-Батісте Гренуй! Я передумав... (33)

Однак, лаконічний контекст висловлювання (напр., лише службові слова) може стати причиною неточної ідентифікації значення частки:

Warum soll ich noch mit Bochow sprechen und ihn unruhig machen? Das Kind kriegen wir doch nicht mehr aus dem Lager. Du sagst es selbst. Also was dann? Lass es unter uns bleiben. (1: 102)

– Навіщо ж мені говорити з Боховим і хвилювати його? Ми все одно не можемо тепер відправити дитину з табору. Ти сам це казав. **То в чому ж річ**? Хай усе залишиться між нами. (90)

Питання “**Also was dann?**“, на нашу думку стосується не минулого висловлювання партнера, а наслідків, які випливають із мовленнєвої ситуації: “**То що ж тоді робити?**“

Як бачимо, значення периферійної ЕЕЧ *also* не настільки розгалужене, як у ядерних часток, відмінності між способами її «перекладу» у різних комунікативних типах висловлювання теж відповідно не великі. Серед відповідників усіх варіантів цієї частки трапляються словникові відповідники омонімічного прислівника (*отже, отож, значить*). Серед інших лексичних відповідників є підсилювально-видільні частки української мови (*ось, он, ну*) або їхні сполучення: *ну (ну що ж), то (ну то)*. Спонування оформляється за допомогою вигуків *ану / ну, ... же*. Іншим способом

перекладу є експлікація значення ЕЕЧ *also* за допомогою вставних слів чи речень (*виходить / то ось, виходить / виходить ось як, ось/то/он воно що, он у чому справа, он як, одним словом, так ось що/я; ага, то*).

За рамками нашого дослідження залишилися випадки автоматичного вживання слова *also* в сучасному розмовному мовленні, де воно часто заповнює паузу або відволікає увагу співрозмовника як „пусте слово“, „слово-паразит“ (“Flickwörter”), з якими потрібно боротися, дбаючи про культуру мовлення [2: 6]. В аналізованому корпусі перекладених українською мовою літературних творів таких випадків не було знайдено. Очевидно, вони можуть бути знайдені в записях т.зв. корпусів розмовного мовлення, які, однак, не мають фіксованих перекладів українською мовою.

Повторне вживання *also* в словах автора художнього твору, на відміну від описаної вище ситуації, може виконувати спеціальні стилістичні навантаження, як от на останніх сторінках роману Гюнтера Граса «Кіт і миша» [3: 176-178], де це слово є зачином в дев'яти абзацах підряд і допомагає головному герою чітко структурувати свої спогади, відновити хід подій одного дуже важливого дня в своєму житті. В такому контексті ця частка може стати складним завданням для перекладача, якому доведеться або відшукати короткий лексичний відповідник, який можна було б повторювати дев'ять разів, або кожного разу інше слово чи вираз, або ж відмовитися від передачі значення частки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кучма О.І. Німецькі емоційно-експресивні частки та їх відтворення українською мовою (на мат. укр. перекладів суч. нім. прози): Дис... канд. філол. наук: 10.02.16 / О.І. Кучма; – Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка. – К., 2004. – 214 с. 2. Шмидт И.А. Лингво-стилистическая характеристика двух групп информационно усиливающих и информационно избыточных слов и оборотов (Färbewörter und Flickwörter) в современной немецкой устной речи: Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.02.04 / И.А. Шмидт Рижск. гос. у-нт. – Рига, 1969. – 17 с. 3. Hentschel, E., Weydt, H. Handbuch der deutschen Grammatik. – Tübingen: Max Niemeyer, 1990. – S.280 – 289. 4. Weydt, H. Abtönungspartikel // Linguistica und litteraria. Band 4. – Bad Homburg v.d.H.: Gehlen. – 1969. – 246 S.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Aritz, B. Nackt unter Wölfen. – Halle-Leipzig : Mitteldeutscher Verlag, 1968. – 437 S. – *Аниму Б. Голий серед вовків.* – К. : Дніпро, 1981. – 380 с. (Пер. Н. Гордієнко – Андрианова). 2. Frank, L. Links, wo das Herz ist. Band 3. Ausgewählte Werke in 4 B. Berlin / Weimar : Aufbau-Verlag GmbH, 1991. – 500 S. – *Франк Л. Зліва, де серце.* – К. : Дніпро, 1975. – 487 с. (Пер. Ол. Логвиненко). 3. Grass, G. Katz und Maus- Eine Novelle. – München : dtv, 1999. – 179 S. 4. Kafka, F. Der Aufbruch // Krusche, D. Aufschluss. Kurze deutsche Prosa. – Bonn : Inter Nationes, 1991. – S. 11-12. – *Кафка Ф. У дорогу // Всесвіт.* – 1993. – № 3-4. – С. 134-135. (Пер. І. Кошелівець). 5. Lenz, S. Deutschlandstunde. – München : dtv, 1993. – 449 S. – *Ленц З. Урок німецької.* – К. : Радянський письменник. – 1976. – 445 с. (Пер. Ол. Логвиненко). 6. Otto, H. Zeit der Störche. – Berlin / Weimar : Aufbau-Verlag, 1979. – 266 S. – *Отто Г. Пора лелек.* – К. : Молодь, 1981. – 266 с. (Пер. В. Василюк). 7. Süskind, P. Das Parfum. Die Geschichte eines Mörders. – Zürich : Diogenes Verlag AG, 1994. – 286 S. – *Зюскінд П. Запахи. Історія одного вбивці // Всесвіт.* – 1993. – № 11-12. – 285 с. (Пер. Н.Фрідріх).

*Кучма О.И., к.филол.н., доц.,
Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко, Киев*

СПОСОБЫ ПЕРЕДАЧИ ФУНКЦИЙ ЭМОЦИОНАЛЬНО-ЭКСПРЕССИВНЫХ ЧАСТИЦ НЕМЕЦКОГО ЯЗЫКА В ПЕРЕВОДЕ

На примере частицы немецкого языка also показаны способы передачи в украинском переводе функций периферических эмоционально-экспрессивных частиц, которые сохраняют семантическую связь со своими омонимами в других частях речи и в двуязычных словарях представлены эквивалентами этих омонимов.

Ключевые слова: периферические эмоционально-экспрессивные частицы, омоним, лексическое соответствие, экспликация.

*Kuchma O.I., PhD., Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

TRANSLATION METHODS OF THE GERMAN MODAL PARTICLES

The article shows on the example of the German particle “also”, how the peripheral modal particles can be translated into Ukrainian. These particles are still semantically related with their homonyms in other word classes, thus, they are presented in the dictionaries through the equivalents of these homonyms.

Key words: peripheral modal particles, homonym, lexical equivalent, explication.

Стаття надійшла до редакції 11.05.17 р.

УДК 81'255

*Леміш Н.Є., д. філол. наук, доц.
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, м. Київ*

СПЕЦИФІКА ПЕРЕКЛАДУ ТЕХНІЧНИХ ПАСПОРТІВ НА ПРИСАДКИ ДО НАФТОПРОДУКТІВ

У статті висвітлено специфіку перекладу технічних паспортів на присадки до нафтопродуктів. По-перше, окреслено термінологічні труднощі в перекладі технічних документів нафтопереробної промисловості з англійської на українську мову. По-друге, на матеріалі технічних паспортів на присадки до нафтопродуктів американської компанії «Афтон Кемікал» представлено перекладацький аналіз з виділенням основних структурних компонентів технічних паспортів на присадки і перекладацьких трансформацій. Як результат виявлено загальну тенденцію до більш частотного використання граматичної трансформації транспозиції і лексико-граматичної трансформації додавання для такого типу документів.

Ключові слова: технічний паспорт, присадка, перекладацька трансформація, транспозиція, додавання.